

The Social Changes of the Turkashvand Tribe in the Context of Contemporary History

Gholipour, S.^I, Moradkhani, H.^{II}, Soleimani Shadrou, K.^{III}

<https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2022.25390.2038>

Received: 2021/12/18; Accepted: 2022/04/27

Type of Article: **Research**

Pp: 141-166

Abstract

In this research, we seek to study the social, cultural, economic, and social trends of the Turkashvand tribe in the contemporary history of Iran. The method of research is ethnographic and the study population is Turkashvand tribe. Data collection techniques in this research are based on interview, observation, map and diagram and data are analyzed based on three stages: data division and organization, interpretation and reporting. The findings show that: 1. Turkashvand consisted of 6 tribes (Rahmat, Suleiman, Gorgeh, Merashu, Melijan, Mirazi) and the nomadic territory of this tribe from the north is to Alvand mountains of Hamedan, from the east to Boroujerd and Khorramabad from the west to Qasr Shirin, Gilangharb and Ilam and from the south to Dasht Abbas and Khuzestan. 2. The settlement of nomads during the Reza Shah period, a number of tribes were forced to settle for two years in areas such as Hamedan, Kangavar, Sahneh and Mahidasht, after a while, and especially with the fall of the first Pahlavi, they returned to Nomadism. 3. Government bankrupts the tribes by the land reform program and importing frozen meat and live cattle from other countries bankrupts. In addition. The need for simple labor due to the development of factories, assemblies and assembly industries along with urban attractions provided the settlement of a part of Turkashvand tribe in Kangavar city. 4. After 1957, the government, by controlling imports, led to a resurgence of animal husbandry and the continuation of nomadism among some members of the tribe. The stabilization of urban life and its increasing attractiveness, the monogamy of the Turkashvand tribe also continued.

Keywords: Tribe, Nomad, Nomadic Settlement, Land Reform, Turkashvand, Territory.

I. Associate Professor in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran (Corresponding Author).

Email: Gholipour.sia@gmail.com

II. Assistant Professor in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

III. M.A. in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran.

Citations: Gholipour, S.; Moradkhani, H. & Soleimani Shadrou, K., (2023). "The Social Changes of the Turkashvand Tribe in the Context of Contemporary History". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 11(21): 141-166 (doi: 10.22084/csr.2022.25390.2038).

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_4918.html?lang=en

1. Introduction

About one third of Iran's population were nomads in the 13th century (Shell, 1856). They were local and semi-autonomous powers that created many problems for the country's integrity and internal security in the late Qajar period. As a result of the centripetal and sectarian activities of the tribes and their lack of attention to the national identity, Reza Shah places the settlement of the nomads on his agenda. A policy that was bloody and accompanied by repression. The government of that time, without providing the necessary infrastructure, and by using violence, disrupted the social organization of the tribes and inflicted a lot of economic damage on them. Thus, with the removal of Reza Shah in 1941, many clans resumed migration; But over time, especially after the land reforms, they faced many problems in the territory of Koch. They faced a lot of difficulty in the field of macroeconomic policies, especially the excessive import of meat and livestock, and they gradually tried to settle down. The Turkashvand tribe is one of the tribes in the west of the country, which continued to migrate despite various difficulties, and even now a part of their collective tribes are nomadic people. There are no scientific studies about this tribe and we are still unaware of their situation. This is despite the fact that the social and cultural changes in the way of life of the Turkashvand, like other tribes, have been great during the last hundred years. The most important factors affecting these changes are settlement of nomads, land reforms, Islamic revolution of 1978, imposed war and urbanization. In any case, the mechanism of these factors and how they are influenced by the mentioned factors are hidden from us and are not reflected in official documents; it is available in the form of oral culture and lived experience among the elders of the tribe. This article tries to investigate the social changes of Turkashvand tribe in the context of contemporary history through field study and based on first-hand data.

2. Discussion

As a result of the nomad settlement policy, The Turkashvand people were forced to settle for 2 or 3 years by the military forces, but with the weakening of this policy, they fled from the settlement area and continued to roam in remote areas. Turkashunds were gradually affected by macroeconomic and political trends and came out of self-reliance and "introversion". Since the 1941, nomadism has been more prosperous. Fast transportation means sent nomadic products such as oil, wool, curd and livestock to the markets and they

got more surplus. Over time, presence in distant markets led to the creation of monetary exchanges; That is, they saved more and this important accumulation of capital was possible for the people of the tribe.

Unlike rural life, where it was possible to accumulate less capital at that time, among the nomads, if there was a good year (rainfall and temperature were suitable), people's capital would almost double every year. The increase in income and the possibility of accumulation in the 60s caused people from Turkashund to migrate to the city. At the beginning of the 70s, the government bankrupted the peasants by carrying out a series of measures such as importing agricultural inputs such as wheat and barley and importing frozen meat and live livestock. Imported goods were subsidized by the government and reached urban consumers at a price lower than the world price; Therefore, the production of these goods in the country was not affordable and the producers who were nomads and villagers went bankrupt and migrated to the cities.

The immigrants had little capital, which was derived from the sale of livestock. A few continued to nomadism; If this pathetic situation continued for several years, nomadism would become obsolete forever.

After the Islamic Revolution of 1978, due to the change in the policies of the new government, livestock farming flourished and the reverse trend of migration from the city to nomadism was formed. As the population increased in the 80s, the share of pasture for individuals and tribes decreased; For example, a father who was born in 1951 and was given a 50 hectare share of pastures; In 2001, if he had five sons, each of whom had a share of ten hectares, which was not enough for livestock farming. The children had to divide the pasture between them every year in such a way that every 5 years one person used the pasture completely. In addition to the lack of pasture, other shortages such as providing hay bins and jars in the plains and providing water for cattle made the situation more difficult for the nomads.

The most important problem that has affected nomadism in the last 20 years is the fluctuation in the price of agricultural inputs and the consequent price of meat and livestock. These fluctuations often caused the bankruptcy of low-income households. The problem of climate change should be added to these problems, the decrease in rainfall has caused the price of inputs to increase and the inability to buy them. These climatic changes have sometimes acted in the opposite direction and have caused damage in another way, such as the heavy rains that occurred in the spring of 2018, caused severe floods in the path of nomads and destroyed a large number of their livestock.

In addition, the traffic of vehicles and their crash with herds of cattle should also be added. Despite these problems, one factor encourages the nomads to continue this way of life, and that is that they have no skills other than animal husbandry. Poverty and lack of skills in the new world forces them to continue this way of life and they have no interest in continuing it. In general, this type of life has reached its end and is becoming obsolete.

3. Conclusion

Leaving the relations of the old world, post-constitutional developments, the formation of the modern state and the formation of the macroeconomics in its new form can be considered as the most important events that put the country in a new situation and gradually brought a new order over the society. A system whose effects were also becoming apparent in the nomadic regions far from the center. Bureaucratizing the requirements of daily life and weakening the old feudal relations, as well as trying to integrate the invisible and inaccessible parts of the population in new and aggressive ways and in an authoritarian form, were the hallmarks of this emerging order.

In this sense, although the life of Ili and the relationships arising from it continued during the fourteenth century, the turn that occurred at the end of the thirteenth century made this way of life, if not obsolete, at least vulnerable forever; The damage was rooted in the interventionist policies of the government and the turbulent fluctuations of the macroeconomics. The combination of government policies and the unstable macro-economic environment became a factor for Ili's life to be torn from the historical order and to be strongly influenced by the coordinates of the new order.

If we consider the transformations after 1941 as a breathing space for nomadic life, with their occurrence, there was an opportunity to return to the previous relations, it was the land reforms and development programs that provided the last blows to this way of life and In practice, they encouraged the dispersion of different nomadic populations in new urban spaces; Populations who, without integrating into the civil order of urban life, inevitably agreed to live on the margins of this order with all its consequences.

With the occurrence of the revolution and the expansion of the “structural involution” process, we are witnessing the “peasantization of the labor” force and its “de-proletarianization”. These led to the strengthening and growth of animal husbandry and its related way of life. But the surplus resulting from this growth could not lead to the industrialization of production and increased productivity in this field.

تغییرات اجتماعی ایل ترکاشوند در بستر تاریخ معاصر

سیاوش قلی‌پور^۱، همایون مرادخانی^{II}، کاوه سلیمانی‌شادرو^{III}

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2022.25390.2038>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۲۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۰۷

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۶۶-۱۴۱

چکیده

این پژوهش به بررسی روندهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی ایل ترکاشوند در تاریخ معاصر ایران می‌پردازد. روش پژوهش قوم‌نگاری و جامعه هدف آن ایل ترکاشوند است. فنون گردآوری داده‌ها مصاحبه، مشاهده، نقشه و نمودار هستند؛ داده‌ها براساس سه مرحله سازماندهی داده، تفسیر و گزارش نویسی تجزیه و تحلیل شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهند: ۱. ایل ترکاشوند شامل شش طایفه (رحمت، سلیمان، گرگه، مرشو، ملیجان، میرازی) است و قلمرو کوچ آنان در سده ۱۳ ه.ش. از شمال به کوهستان الوند همدان، از شرق به بروجرد و خرم‌آباد، از غرب به قصرشیرین، گیلانغرب و ایلام، و از جنوب به دشت عباس دهلران و خوزستان منتهی بوده است. ۲. با اسکان عشایر در دوره «رضاشاه»، تعدادی از طوایف به اجبار برای مدت دو سال در مناطقی مانند: همدان، کنگاور، صحنه و ماهیدشت اسکان داده شدند؛ اما پس از مدتی و به‌ویژه با سقوط پهلوی اول دوباره به کوچ‌روی بازگشتند. ۳. دولت در پی اصلاحات ارضی با واردات بی‌رویه گوشت منجمد و دام زنده، دامداری را با رکود مواجه ساخت؛ افزون‌براین، نیاز به کارگر ساده بر اثر توسعه کارخانه جات و صنایع مونتاژ به همراه جاذبه‌های شهری زمینه اسکان بخشی از ایل ترکاشوند در شهر کنگاور را فراهم آورد. ۴- پس از پیروزی انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷، دولت با کنترل واردات، سبب رونق دوباره دامداری و تداوم کوچ‌روی درمیان بخشی از افراد ایل شد، اما با تثبیت زندگی شهری و افزایش جذابیت روزافزون آن، یکجانشینی ایل ترکاشوند نیز تداوم یافت.

کلیدواژگان: اسکان عشایر، اصلاحات ارضی، ایل، ترکاشوند، قلمرو، کوچ.

I. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول).

Email: Gholipoor.sia@gmail.com

II. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

III. کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

ارجاع به مقاله: قلی‌پور، سیاوش؛ مرادخانی، همایون؛ سلیمانی، کاوه، (۱۴۰۱). «تغییرات اجتماعی ایل ترکاشوند در بستر تاریخ معاصر». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۱(۲۱): ۱۶۶-۱۴۱. doi: 10.22084/CSR.2022.25390.2038.

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_4918.html

۱. مقدمه

براساس منابع و اسنادی که از توصیف ایران دوره قاجار برجا مانده، ۲۵ تا ۳۰٪ جمعیت ایران در سده ۱۳ ه.ش. کوچ‌رو بودند (شل، ۱۸۵۶). کوچ‌روی به همراه سهم‌بری دهقانی بنیان اقتصادی ایران در سده ۱۳ ه.ش. بود. ایل‌ها بخش اعظمی از نیروی نظامی حکومت قاجار را تأمین می‌کردند (دروویل، ۱۳۶۷؛ لمبتون، ۱۳۷۵؛ اوبن، ۱۳۶۲؛ کرزن، ۱۳۷۳؛ گاردان، ۱۳۶۲). آن‌ها قدرت‌های محلی و نیمه خودمختاری بودند که در اواخر قاجار مشکلات زیادی برای یکپارچگی کشور و امنیت داخلی به وجود آوردند. «رضاشاه» در نتیجه فعالیت‌های مرکزگیزانه و بخشی‌نگرانه ایل‌ها و عدم توجه آنان به هویت ملی، اسکان عشایر را در دستور کار خویش قرار داد؛ سیاستی که خونین و همراه با سرکوب بود (ر. ک. به: بیات، ۱۳۷۷). دولت وقت بدون فراهم آوردن زیرساخت‌های لازم و با اعمال خشونت سازمان اجتماعی ایل‌ها را به هم ریخت و به لحاظ اقتصادی آسیب‌های فراوانی به آنان وارد ساخت. بدین‌روی، با برکناری رضاشاه در شهریور ۱۳۲۰ ه.ش. ایل‌های زیادی کوچ‌روی را از سر گرفتند؛ اما به مرور و به‌ویژه پس از اصلاحات ارضی با مشکلات فراوانی در قلمرو کوچ روبه‌رو گشتند. آنان با دشواری زیادی در زمینه سیاست‌های کلان اقتصادی، به‌ویژه واردات بی‌رویه گوشت و دام روبه‌رو شدند و به تدریج اقدام به یکجانشین شدن کردند. این اقدامات بدون زمینه و تمهیدات لازم و به‌صورت ناگهانی و با زور انجام گرفت؛ به‌نحوی که سازمان ایل‌ها را متلاشی و آن‌ها به مدت یک سده دچار سردرگمی و رنج‌های فراوانی ساخت؛ جابه‌جایی‌های مختلف، ازدست دادن دام، نداشتن مهارت برای زراعت در روستا و عدم آشنایی با زیست در شهر، از جمله این موارد هستند.

ایل‌هایی که اصرار بر شیوه زیست کوچ‌روی داشتند و با «یکجانشینی تأخیری» روبه‌رو شدند همه این مشکلات را تجربه کردند. ایل‌ترکاشوند یکی از ایل‌های غرب کشور است که با وجود دشواری‌های مختلف به کوچ ادامه داد و اکنون نیز بخشی از ابواب جمعی آن‌ها کوچ‌رو هستند. مطالعات علمی درباره این ایل موجود نیست و ما هم‌چنان از وضعیت آنان بی‌خبر هستیم. این درحالی است که تغییرات اجتماعی و فرهنگی شیوه زیست ترکاشوند‌ها به‌مانند دیگر ایل‌ها در طول صدسال اخیر زیاد بوده است. مهم‌ترین عوامل مؤثر بر این تغییرات، اسکان عشایر، اصلاحات ارضی، انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷، جنگ تحمیلی و شهرنشینی است. در هر حال سازوکار این عوامل و نحوه تأثیرپذیری ترکاشوند از عوامل یاد شده بر ما پوشیده و در اسناد رسمی بازتاب نیافته است؛ و به‌صورت فرهنگ شفاهی و تجربه زیسته نزد سالمندان ایل موجود است. این پژوهش تلاش می‌کند با مطالعه

میدانی و براساس داده‌های دست اول، تغییرات اجتماعی و فرهنگی ایل ترکاشوند را در بستر تاریخ معاصر بررسی کند.

۲. روش پژوهش

روش این پژوهش قوم‌نگاری و جامعه‌مورد مطالعه ایل ترکاشوند است که دارای شش طایفه عمده و نسبتاً پرجمعیت «رحمت»، «سلیمان»، «گرگه»، «مرشو»، «ملیجان»، «میرازی» و سه طایفه کم‌جمعیت «میرکه»، «پیرزاد» و «یارویس» است. محدوده ییلاق و قشلاق ایل ترکاشوند در جغرافیایی خاصی قرار دارد که در صدسال گذشته ثابت بوده است.

فنون گردآوری داده: عبارتند از مشاهده مشارکتی، مصاحبه، بررسی اسناد، نقشه و نمودار.

مشاهده مشارکتی: با توجه داده‌های جدول ۱، تعاملات اجتماعی، مشارکت و هم‌یاری در میان عشایر، شهرها و روستاهای قلمرو ایل ترکاشوند مورد مشاهده قرار گرفت.

جدول ۱. عناصر مورد مشاهده

نوع زندگی	شکل عینی	رفتاری
عشایری	مرتع- دشت- مراقبت از دام	تعاملات اجتماعی- مشارکت- همیاری
روستایی	مزارع- وسایل کشاورزی	تعاملات اجتماعی- مشارکت- همیاری
شهرنشینی	محل سکونت- انواع شهرها	تعاملات اجتماعی- مشارکت- همیاری

مصاحبه: براساس داده‌های جدول ۲، با ۲۰ نفر از آگاهان ایل ترکاشوند به صورت نمونه‌گیری نظری مصاحبه به عمل آمد.

اسناد: کتاب، قبالة و اسناد حکومتی، از جمله این اسناد هستند.

فنون تجزیه و تحلیل داده: در روش قوم‌نگاری شیوه تحلیل داده‌ها شکل و یا مرحله واحدی ندارد و فرآیندی است که از بیان مسأله تا گزارش نویسی اتفاق می‌افتد (فترمن، ۲۰۱۰؛ همرسلی و اتکینسون، ۲۰۰۷؛ بوگدان و تایلور، ۱۹۸۸). تحلیل این پژوهش به پیروی از مراحل سه‌گانه «برپور» (۲۰۰۵: ۱۰۹) انجام گرفته است: ۱- مرحله تحلیل (مدیریت داده‌ها، کدگذاری، تحلیل محتوی، توصیف کیفی کدها، استخراج الگوها و طبقه‌بندی داده‌ها)، ۲- تفسیر (یافته‌های هر بخش در ارتباط با هم قرار گرفته تا مفاهیم موردنظر توضیح داده شوند)، و ۳- گزارش نویسی.

جدول ۲. ویژگی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	نام شخص	سن (به سال)	محل سکونت			شغل		
			عشایر	روستا	شهر	پیشین	کنونی	طایفه
۱	حاج لطف‌الله	۷۷	۶۲	-	۱۵	دامدار	نانوایی	گرگه
۲	حاج علی	۷۲	۲۱	-	۵۱	دامدار	مغازهدار	گرگه
۳	ناصر	۳۹	-	۲	۳۷	دامدار	کاسب	سلیمان
۴	علی بگ	۸۰	۱	۵۹	۲۰	کشاورز	کشاورز	میرکه
۵	محسن	۳۲	-	-	۳۲	-	آزاد	کولیوند
۶	فیض‌الله	۶۸	۶۵	-	۳	دامدار	دامدار	گرگه
۷	حاج اسماعیل	۷۹	۲۸	-	۵۱	دامدار	ماشین‌دار	گرگه
۸	حاج والی	۶۹	۶	-	۶۳	دامداری	مغازهدار	سلیمان
۹	حمیدرضا	۴۲	۲	-	۴۰	پدر دامدار	آزاد	رحمت
۱۰	احسان	۶۴	-	۴	۶۰	دامدار	دبیر	گرگه
۱۱	قمریانو	۸۰	۳۶	-	۴۴	دامدار	خانه‌دار	گرگه
۱۲	روح‌الله	۶۳	۱	-	۶۲	دامدار	کارمند-بازاری	سلیمان
۱۳	محمد	۲۹	-	۲۹	-	دامدار	دامدار	یوسفوند
۱۴	احمد	۷۳	۵۳	۲۰	-	دامدار	دامدار	مرشو
۱۵	حاج احمدعلی	۷۴	۶۹	۵	-	دامدار	-	رحمت
۱۶	نادر	۸۶	۷۷	-	۹	دامدار	-	گرگه
۱۷	حاج چراغعلی	۷۶	۲۶	۳	۴۷	دامدار	کشاورز	سلیمان
۱۸	محمدعلی	۷۰	۶۵	-	۵	دامدار	دامدار	گرگه
۱۹	علی	۴۸	-	۲۴	۲۴	دامدار-کشاورز	کشاورز	مرشو
۲۰	رضا	۴۷	۲	-	۴۵	-	دبیر	سلیمان

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. ایل ترکاشوند در دوره قاجار

قلمرو ایل ترکاشوند، کوهستان الوند همدان و استان کرمانشاه در شمال، نهاوند، بروجرد و استان لرستان در شرق، استان ایلام در غرب و استان خوزستان در جنوب بوده است. «لیدی شل» (۱۸۴۵) در سال ۱۲۲۴ ه.ش. آمار ایلات ایران را گزارش کرده است، اما اشاره‌ای به ایل ترکاشوند نکرده است و ۱۲۰۰ سیاه‌چادر را تحت عنوان «سایر» آورده است. شاید ایل ترکاشوند در زمره آن‌هاست (۱۸۴۵: ۴۰۱). افزون بر این، زیستگاه بخشی از ایل ترکاشوند در لرستان (سلسله) بوده است و نویسنده، آمار اینان را نیز ذکر نکرده است؛ بدین‌روی در دوره قاجار با ابهام در تخمین جمعیت این ایل مواجه هستیم. «عباس

فیضی» که در سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۳۵۶ ه.ش. در میان چادرنشینان استان همدان یادداشت‌هایی به جای گذاشته است جمعیت آنان را ۷۶۳ سیاه‌چادر برآورد می‌کند که به احتساب هر خانوار ۶ نفر جمعیت آنان ۴۵۷۸ نفر بوده است. «اهلرز» (۲۰۰۲) فقط به ۳۰۰ سیاه‌چادر در مراتع الوند اشاره می‌کند. در سرشماری سال ۱۳۶۶ ه.ش. جمعیت آنان ۵۵۹ خانوار و ۳۸۰۰۰ نفر و در سرشماری ۱۳۷۷ ه.ش. آنان ۹۱۹ خانوار و ۶۰۲۲ نفر بوده است. مهم‌ترین طوایف ایل ترکاشوند: رحمت (۷ تیره)، گرگه (۷ تیره)، سلیمان (۲ تیره)، مرشو (۳ تیره)، ملیجان (۴ تیره)، میرازی (۲ تیره) و سه طایفه کوچک میرکه، یارویس و پیرزاد است. بخش‌هایی از طوایف نُه‌گانهٔ این ایل هنوز در حال کوچ‌روی هستند؛ و بخش دیگری از افراد این ایل در شهرهای کنگاور، تویسرکان، همدان، ملایر، بروجرد، ساوه، صحنه، چمچمال و بیستون، سکنی گزیده‌اند. برخی از آنان (کره‌جون، جون‌جون، آمابین، دکاموند، مال‌امیر، گاوکش، شیرواند، ویس‌ویس، میمن، علی‌نظر) نیز ساکن‌الشر هستند.

یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «ایل ترکاشوند ابتدا در منطقهٔ الشتر و خاوه ساکن بودند، حدود سال ۱۳۳۶ تعدادی از بزرگان و کدخدایان ترکاشوند الشتر به نزد پدرم (مرحوم حاج رشیدخان سلیمانی، بزرگ‌خاندان سلیمانی) آمدند و تقاضا کردند به الشتر برگردند و همهٔ ملک و زمین‌های کشاورزی را به آن‌ها برمی‌گردانند، به شرطی که آن‌ها را نفروشدند و در آنجا ساکن شوند» (حاج چراغعلی، ۷۶ ساله، طایفهٔ سلیمان).

ترکاشوندهایی که در خاوه (نزدیک الشتر) هستند هنوز با ترکاشوندهای کنگاور (تیرهٔ نظریگ، طایفهٔ گرگه) رابطهٔ (خیر و شر)^۱ دارند و در مناسک سوگ یک‌دیگر شرکت می‌کنند. علت این‌که ترکاشوندها منطقهٔ الشتر را ترک کردند، ناتوانی در پرداخت مالیات بود. «مینورسکی» در سال ۱۲۱۶ ه.ش. می‌نویسد: «مالیات لرستان در سال ۱۲۱۶ مبلغ ۶۰/۰۰۰ تومان ثابت بود، ولی پس از آن به ۸۰/۰۰۰ تومان افزایش یافت، چنان‌که بر پشت‌کوه ۲۰/۰۰۰ تومان و پیش‌کوه ۶۰/۰۰۰ تومان مالیات بسته شد. ساکنان آنجا شکایت دارند که بر آن‌ها اجحاف می‌شود و شاید شکایت آن‌ها بدون دلیل هم نباشد؛ زیرا جدای از مالیات‌های سلطنتی (دولتی)، حکمران و توشمال‌ها (خوانین جزء) هرگاه بتوانند آن‌ها را تحت فشار قرار می‌دهند» (مینورسکی، ۱۳۶۲: ۱۸۰).

به‌همین دلیل، بخش اعظمی از افراد ایل ترکاشوند محل سکونت خود را ترک کرده و به کوچ‌روی روی آوردند. سردسیر ایل ترکاشوند کوه الوند، کوه‌گرین، بهارِ همدان، دشت‌های نِه‌اوند، کنگاور، تویسرکان و صحنه؛ و گرمسیر آن پشتهٔ امام حسن و گیلانغرب، دشت عباس، هلیلان، دهلران، آبدانان، مور موری، سایت (رادار) ۴ و ۵ دزفول

و اندیمشک است. هرکدام از طوایف مختلف ایل ترکاشوند در بخش‌هایی از این قلمرو به کوچ می‌پرداختند.

مسیر نخست: سلطان‌آبادکنگاور - پارسیمان - گنبدکبود - فیروزآباد - الشتر - کاکه‌راهه - ایوند - خرم‌آباد - ویسیان - معمولان - پلدختر - پاعلم - پل‌زال - حسینیه - دوکوهه - اندیمشک - شهرک بیدروه - دشت عباس (نقشه ۱). فاصله کنگاور تا دشت عباس به دلیل وجود ایل‌راه‌ها دقیقاً مشخص نیست، ولی با توجه به فواصل خطی نقطه به نقطه حدود ۸۰۰ کیلومتر است.

مسیر دوم: کوهستان الوند - اسدآباد - بهراز - گردنه بیدسرخ - شتزل و کوتاه‌دره - تنگ گاه‌شمار الشتر - رومشگان - طویل‌کش - پلدختر - چل - پل‌گاو میشان - آبدانان - گچ‌زاخ - دشت عباس. فاصله الوند تا دشت عباس به دلیل وجود ایل‌راه‌ها دقیقاً مشخص نیست، ولی با توجه به فواصل خطی نقطه به نقطه حدود ۸۵۰ کیلومتر است.

مسیر سوم: کوهستان الوند - بهراز - کجاوه‌شکن - روستای کارخانه - بیدسرخ - دشت چمچمال - بیستون - تنگ برناج - قره‌سو - شش‌بهمن کرمانشاه - ماهیدشت - شاه‌آباد - سراب سنگان - ایلام - دیره - پشته‌آمام حسن (نقشه ۲). فاصله این دو منطقه به دلیل وجود ایل‌راه‌ها دقیقاً مشخص نیست، ولی با توجه به فواصل خطی نقطه به نقطه حدود ۴۰۰ کیلومتر است.

نقشه ۱. مسیر کوچ ایل ترکاشوند از دشت نهاوند (فیروزان) به دشت عباس خوزستان

نقشه ۲. مسیر کوچ ایل ترکاشوند از قرق بهار تا پشته امام حسن قصرشیرین پیش از سال ۱۳۳۲ ه.ش.

نقشه ۳. مسیر کوچ نیمه یکجانشینان ایل ترکاشوند از شهرستان صحنه به کوهستان الوند.

۳-۲. اسکان عشایر و از بین رفتن نظم ایل ترکاشوند

اواخر قاجار، ایران درگیر جنگ‌های داخلی و خارجی شد و نیروهای انگلیسی، روسی و عثمانی در جنوب، شمال و مرزهای غربی شروع به مداخله و سپس اشغال کشور کردند. «عشایر چادرنشین و نیمه‌چادرنشین که احتمالاً حدود یک-سوم تا یک-چهارم کل جمعیت کشور را تشکیل می‌دادند، عملاً همگی مستقل از حکومت مرکزی بودند. در چنین اوضاع و احوالی رضاخان یک افسر ایرانی قوای قزاق برای کسب قدرت به پا خاست» (کرونین، ۱۳۸۳: ۳۳۱). در بستر این شرایط رضاخان در سوم اسفند ۱۲۹۹ ه.ش. کودتا کرد، چندماه پس از آن وزیر جنگ و در ۱۳۰۲ نخست وزیر شد و در سال ۱۳۰۴ به عمر سلسله قاجار پایان داد و با نام «رضاشاه پهلوی» بر تخت نشست.

حکومت پهلوی به دلایلی از همان ابتدا با نظام ایلی مخالف بود؛ نخست، تأسیس و سقوط حکومت‌های چندصد ساله پیش از حکومت پهلوی به دست ایل‌ها اتفاق افتاده بود و رضاخان نمی‌خواست حکومت او نیز به دست آنان ساقط شود. توان بالقوه ایل‌ها که می‌توانستند سلسله‌ای را تغییر داده و سلسله‌ای دیگر به وجود آورند، رضاشاه را بر آن داشت که از همان ابتدا به مخالفت با نظام ایلی بپردازد و قدرت آنان را درهم کوبیده و بساط این نوع زندگی را برچیند.

دوم، مخالفت حکومت پهلوی با زندگی ایلی به تغییر و تحولات جهانی ارتباط داشت. انقلاب صنعتی که در اروپا اتفاق افتاد به همراه خود زندگی شهری را به شکل غالب زندگی مسلط درآورد. مدرنیته جهانی که با کش و قوس فراوان زندگی ایرانیان را با خود درگیر کرده بود؛ درطول حکومت قاجار عناصر متعدد آن به زندگی ایرانیان وارد شد؛ در آغاز حکومت پهلوی این نوگرایی و تغییر وضعیت زندگی به اوج خود رسید. دلیل سوم، به نافرمانی، عصیان‌گری، گاهی اوقات غارتگری و راهزنی بعضی طوایف لرستان ارتباط داشت که مسیر خرمشهر-تهران را ناامن ساخته بودند. این طوایف راهزن که به قول خودشان «غارت پُرو» می‌کردند سایر طوایف و حکومت را ناامید و خشمگین کرده بودند و حکومت خواهان ایجاد نظم و امنیت در این منطقه و مسیر حمل‌ونقل بود.

با چنین زمینه‌ای رضاشاه بدون مطالعه و شناخت درست از فرهنگ، نیازها و مسائل کوچ‌روان، تصمیم به اسکان اجباری عشایر گرفت و صدمات جبران‌ناپذیری را به این شیوه زیست وارد کرد. با این‌که کوچ‌روی در ایران از بین نرفت، ولی هرگز نظم و نسق گذشته را بازیابی نکرد.

- **مراحل اسکان:** اسکان عشایر پروژه‌ای دشوار بود که طی مراحل مختلفی انجام گرفت.

۱- **خدمت نظام اجباری:** اجباری دو هدف جدی را دنبال می‌کرد. نخست، تشکیل ارتش مدرن و یکپارچه و دوم، از بین بردن نیروی ایل‌های و تعلقات محلی در درون قشون.

۲. **خلع سلاح:** داشتن سلاح بخشی از فرهنگ ایل بود. «خلع سلاح عشایر پیش‌درآمد اسکان عشایر بود. حکومت سال ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۵ آنان را خلع سلاح کرد» (کرونین، ۱۳۷۷: ۳۱۱). خلع سلاح به مرور و با زور بود و هزینه سنگین جانی و مالی به همراه داشت. رضاشاه شخصیت و منش نظامی داشت؛ بنابراین فکر می‌کرد با امرکردن می‌تواند کوچ‌روی را منسوخ سازد؛ چراکه از نظر او مانع رشد و صنعتی شدن ایران بود. به همین خاطر برای اسکان عشایر از ارتش و نیروهای ژاندارمری کمک گرفت که اکثریت آنان نیز نیروهای باقی‌مانده قشون قاجاری بودند و بی‌نظمی و رشوه‌گیری خصیصه بارز آن‌ها بود.

۳. **تعویض چادرها:** نیروهای نظامی اقدام به پاره کردن یا سوزاندن سیاه‌چادرها و جایگزین کردن چادرهای سفید نمودند. این فراین «داواربران» نام داشت. رضاخان با این اقدام عملاً وابستگی اقتصادی کوچ‌نشینان را به بازارها و اقتصاد سرمایه‌داری غرب فراهم کرد؛ زیرا سیاه‌چادرها از موی بز ساخته می‌شد و چادرهای سفید از برزنت که از خارج وارد می‌شد. «از آنجاکه تهیه سیاه‌چادر در فصل زمستان به سبب در دسترس نبودن مواد اولیه امکان‌پذیر نبود، عشایر کوچنده به غارها و مناطقی که برای تعلیف دام مناسب نبود پناه برده و با ازدست دادن تدریجی دام‌های خود به اسکان اجباری روی آوردند» (ازکیا و غفاری، ۱۳۹۶: ۲۴۹).

۴. **تعویض لباس:** ایل‌ها می‌بایست به جای لباس‌های محلی کت‌وشلوار و کلاه پهلوی تهیه کنند.

۵. **یکجانشینی:** کوچ‌روان پس از خلع سلاح شدن، به زور در قشلاق، بیلاق یا حوزه کوچ یکجانشین شدند و اجازه جابه‌جایی به آن‌ها ندادند، یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «ابتدا دسته‌ها و تیره‌های گوناگون تا مدتی با پرداخت رشوه به مأموران حکومتی و تغییر شکل چادرها از سیاه‌چادر به سفید‌چادر و پنهان شدن در دژه‌ها و جاهای صعب‌العبور از اسکان امتناع کردند؛ اما سرانجام تابستان ۱۳۱۰ که در بیلاق ساکن بودند با حضور وسیع مأموران حکومت مجبور به اسکان شدند» (حاج احمدعلی، ۷۴ ساله، از طایفه رحمت).

- **محل اسکان ایل ترکاشوند:** براساس داده‌های میدانی اسکان ایل ترکاشوند در مکان‌های مختلفی اتفاق افتاد؛ برخی در بهار همدان، چندین طایفه در روستاهای درمرآن و کلیل دره صحنه، دامنه‌های کوه بزآو کنگاور (دو راه نهاوند)، دشت چمچمال و طایفه گرگه هم در روستاهای ماهیدشت اسکان داده شدند.

«اسکان بدون برنامه صورت گرفت؛ حکومت ناگهان نگرهبانانی جهت ممانعت از کوچ در مناطق ایلی مستقر ساخت. آن‌ها پول، انبار و زمان کافی برای تهیه علوفه در فصل زمستان نداشتند؛ آنان تا پیش از این، سکونت زمستانی در این مناطق را تجربه نکرده بودند و نمی‌دانستند با چه آسیب‌ها و مشکلاتی، به‌ویژه برای دام‌ها (مرگ و میر بر اثر سرما و بیماری) مواجه خواهند شد» (ناصر و دیگران، ۳۹ ساله، از طایفه ملیجان). «در اکثر مناطق (به جز ماهیدشت) زمین‌های زراعی را به عشایر واگذار نمی‌کردند یا این‌که زمینی برای کشت و زرع وجود نداشت. افزون بر این، کوچ‌روان باید هزینه نگرهبان‌ها را نیز می‌پرداختند» (احمد، ۷۳ ساله، از طایفه مرشو).

«در ماهیدشت نیز کوچ‌روان در کشاورزی مهارت نداشتند و اقدامی برای کاشت و برداشت محصول انجام ندادند؛ آن‌ها دو سال را با چرای دام در این دشت گذراندند» (اسماعیل، ۷۹ ساله، از طایفه گرگه).

نتیجه این اقدام رضاخان، متضرر شدن عشایر و تلف شدن تعداد زیادی دام بود. پس از دو ساله، عشایر از محل اسکان فرار کردند و به نقاط دور از دسترس و رؤیت‌ناپذیر گریختند. دولت هم وقتی آثار فاجعه‌بار اسکان اجباری را دید از سیاست‌های سخت‌گیرانه دست کشید و به مسامحه با عشایر پرداخت. یکی از مصاحبه‌شوندگان گفت: «هم‌زمان با سهل‌گیری سربازان، بخشی از ایل ترکاشوند که در ماهیدشت اسکان یافته بودند، شبانه از ماهیدشت به سمت بیستون گریختند. تعداد زیادی از دام‌ها و احشام در این جابه‌جایی‌ها از بین رفتند» (نادر و همکاران، ۸۶ ساله، از طایفه گرگه). بزرگ‌ترین حامی فکری رضاخان در اجرای برنامه اسکان عشایر نخبگان شهری و تحصیل‌کردگان کشورهای اروپایی بودند که آن‌ها هم شناخت درستی از نظام ایلی و عشایر در ایران نداشتند. فاجعه‌آمیزتر این‌که آن‌ها حتی به تفاوت‌های اجتماعی فرهنگی ایل‌ها در نواحی متفاوت ایران آگاهی نداشتند؛ به همین خاطر برنامه واحدی تحت عنوان «اسکان عشایر» برای همه ایل‌ها اجرا کردند.

۳-۳. پایان حکومت پهلوی اول تا اصلاحات ارضی

پس از شهریور ۱۳۲۰ دوره پیش‌روی افراد ایل ترکاشوند قرار گرفت؛ نخست، گروهی که عمده دام‌هایشان تلف شده بود و توان مالی برای کوچ‌روی نداشتند در همان مناطقی که به اجبار اسکان داده شده بودند با اندک گوسفندانی که برایشان باقی‌مانده بود یکجانشین شدند. یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «خانوارهایی که ۱۰ الی ۳۰ رأس گوسفند داشتند برایشان مقرون به‌صرفه نبود که به گرمسیر (قشلاق) بروند. با کمک افراد و خانواده و با جمع‌آوری مقدار کمی علوفه در تابستان و پاییز توانستند در زمستان

دام‌های خود را سیر کنند. مناطقی که در آن اسکان داده شده بودند، روستاهای مرتعی و سنگلاخی بود؛ بنابراین، این امکان برای آن‌ها به وجود آمد تا در روزهایی که هوا آفتابی بود گوسفندان را ببرند تا دچار آسیب‌های اسکان نشوند» (علی، ۴۸ ساله، طایفهٔ مرشو).

از جمله مناطق اسکان می‌توان به: کلیل‌دره، حمام‌دره، سیاه‌چغا، درمان، عالی‌کرزان، گل‌وسر (کل‌وسر)، شهرستان صحنه، سراب ماران، خشک‌آخوره و دهلر کنگاور اشاره کرد.

دوم، کسانی بودند که در قلمرو سابق کوچ‌روی را از سر گرفتند و دو دسته بودند؛ ۱- نیمه‌یکجانشینان و ۲- صحراگردان. دستهٔ اول، به دهات‌هایی در اطراف شهرستان صحنه و کنگاور رفتند... اینان یک ماه و نیم تا دوماه پس از عید نوروز در آنجا می‌مانند تا دوباره به سوی بیلاق حرکت کنند. دستهٔ دوم عده‌ای به پشت‌کوه والی در استان ایلام و به دشت‌های خوزستان کوچ می‌کنند (ترکاشوند، ۱۳۹۰: ۴۷)؛ بنابراین، سیاست اسکان عشایر در میان ایل ترکاشوند مؤثر نبود و «در بسیاری از نقاط دیگر نیز با مشکل مواجه شد» (ن. ک. به: امان‌الله بهاروند، ۱۳۸۳؛ ۱۳۸۸؛ لمبتون، ۱۳۶۲: ۵۲). کوچ‌روان زندگی روستایی را بسیار آزاردهنده می‌دانستند و از آزادی لذت می‌بردند که مجدد به دست آورده بودند.

- رونق دامداری: با توجه به این‌که با اسکان اجباری تعداد زیادی دام‌ها از بین رفته بود خود این مسأله باعث افزایش رونق دامداری و گرانی گوشت و محصولات دامی شده بود. یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «از جمله اتفاقات مهمی که در این دوره افتاد در سال ۱۳۲۶ ه.ش. بیماری آمد که تعداد زیادی از گاوهای عشایر تلف شدند و مردم این سال را "گاو‌میر" نامیدند. پس از این عشایر از گاو برای بارکشی استفاده نکردند» (اسماعیل، ۷۹ ساله، از طایفهٔ گرگه).

با افزایش قیمت دام، رونق مناسبات پولی و افزایش مازاد به مرور بعضی از بزرگان ایل ترکاشوند، املاک کشاورزی مناطق صحنه و کنگاور را خریداری کردند. «تعدادی از افراد طایفهٔ مرشو، ملیجان و میرازی، املاکی از عالی‌کرزان، عالی‌آباد، درمان و بعضی جاهای دیگر صحنه و دهلر و خشک‌آخوره در کنگاور خریداری کردند. چون سردسیر آن‌ها در الوند بود به زندگی نیمه‌یکجانشینی در این منطقه پرداختند؛ تابستان‌ها به الوند می‌رفتند و زمستان به روستاهای خود بازمی‌گشتند. کسانی که ملک کشاورزی خریداری کردند چون خود مهارتی در امر زراعت نداشتند آن را به رعیت یا به قول خودشان سیه‌کال سپرده و محصول را بین خود و آن‌ها تقسیم می‌کردند. یکی از معیارهایی خرید همجواری با کوهپایه بود تا بتوانند به

کار دامداری پردازند؛ مثلاً در کنگاور املاک روستاهای دهلر، خشک‌آخوره، قره‌گوزلو، کریم‌آباد، در اسدآباد، کوانج، گوگدار، کاظم‌آباد؛ در صحنه: عالی‌آباد، کلوهر، درمرآن... خریداری شدند؛ زیرا برای دامداری مناسب بودند» (علی و دیگران، ۴۸ ساله، از طایفه مرشو).

بدین ترتیب در دهه ۲۰ و ۳۰ ه.ش. ترکاشوندها با یکجانشینی آشنا شدند و نوعی از زندگی نیمه یکجانشینی را تجربه کردند. مسیرهای کوچ به مانند گذشته بودند، دو منطقه قشلاق برای ایل ترکاشوند وجود داشت؛ نخست، منطقه خوزستان که از نظر مسافت از منطقه بیلاق (الوند همدان) حدود ۸۰۰ تا ۸۵۰ کیلومتر فاصله داشت و راهزنان لره هر سال مقدار زیادی از دام‌های شان را به سرقت می‌بردند. با این وجود، قشلاق خوزستان وسیع و مراتع آن اشتراکی بود و اجاره‌ای بابت سکونت و چرای دام‌ها پرداخت نمی‌کردند. قشلاق دوم، در قصرشیرین و گیلانغرب و تا بیلاق فاصله‌ای در حدود ۴۰۰ کیلومتر داشت؛ اما چون منطقه وسیعی نبود جا برای همه افراد ایل نبود و دائم بین ایل‌های مختلف، از جمله جمور، ذوله و ترکاشوند بر سر مراتع جنگ بود. علاوه بر درگیری‌های بین ایلی، بین طوایف ایل ترکاشوند، از جمله طایفه «رحمت» که هم جمعیت و هم دام بیشتری داشتند با سایر طوایف منازعاتی به وجود می‌آمد.

«مشکل دیگر این منطقه علاوه بر حق علفچر گزافی که به خوانین کلهر باید پرداخت می‌کردند، مهمانی‌های سنگینی بود که خوانین کلهر بر افراد ایل ترکاشوند تحمیل می‌کردند. این تنگناها باعث شد که از سال ۱۳۳۵ به جز طایفه رحمت سایر طوایف به این منطقه کوچ نکنند و به خط سیر خود در منطقه خرم‌آباد ادامه دهند» (نادر و دیگران، ۸۶ ساله، از طایفه گرگه).

با تغییر مسیر کوچ، عشایر ترکاشوند ارتباط خود با شهر کرمانشاه را از دست دادند که محل تبادل کالاهای آنان از قبیل: گوشت، روغن، کشک، پشم و... بود.

«دامداران مجبور بودند بخشی از محصولات خود، از جمله گوشت (دام) و پشم را در خرم‌آباد به فروش برسانند؛ از ۱۳۳۵ ترکاشوندها در برگشت از گرمسیر هنگامی که به خرم‌آباد می‌رسیدند یا پاییز پیش از این که به گرمسیر بروند، گوسفندان نر گوشتی را به تهران برده و در آنجا به فروش می‌رسانند؛ کیفیت بالای گوشت سبب رونق این بازار شد» (نادر و همکاران، ۸۳ ساله، از طایفه گرگه).

گرایش به یکجانشینی نزد ثروتمندان: چنین مبادلاتی، عشایر را به سوی پس‌انداز سوق داد و از این طریق روند مهاجرت به شهر آغاز شد. یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «بازاریان کرمانشاه که بیشتر خواستار روغن، پنیر و کشک ترکاشوند بودند، در پاییز که ایل سردسیر را ترک می‌کرد با پرداخت بیعانه پنیر و روغن را پیش خرید

می‌کردند. فصل بهار هنگام بازگشت از گرمسیر چند نفر از جانب بازاریان نزد ایل آمده و پنیر را جمع‌آوری و در "سنگ جر"^۲ می‌گذاشتند سپس به کرمانشاه ارسال می‌کردند؛ همین‌طور روغن به‌دست آمده را در "هیزه"^۳ می‌ریختند و به کرمانشاه می‌فرستادند که روغن آن در سراسر ایران طالب فراوان داشت» (حاج چراغعلی، ۷۶ ساله، از طایفه سلیمان).

از اوایل دهه ۴۰ ه.ش. ترکاشوند‌های ثروتمند به یکجانشینی در شهر تمایل پیدا کردند. ابتدا دو خانوار و سپس افراد دیگر در کنگاور سکونت کردند. مهم‌ترین دلیل آن‌ها برای سکونت در شهر، فرستادن فرزندان به مدرسه، کسب مشاغل دولتی و ترک زندگی سخت و سنگین عشایری بود.

«موضوع دیگری که در سال ۱۳۴۱ به وجود آمد، قحطی یا کِزَن^۴ بود. بر اثر هجوم ملخ به مراتع و زمین‌های کشاورزی تعداد زیادی از دام‌های این ایل به خاطر نبود علوفه از بین رفتند؛ به‌گونه‌ای که دارا و ندار در این ایل به یک شکل درآمدند و جملگی فقیر شدند» (فیض‌الله، ۶۸ ساله، از طایفه گرگه).

تعدادی از افراد ایل یکجانشین شدند و با باقی‌مانده گوسفندان که به فروش رسانده بودند مقداری ملک کشاورزی در روستاهای گوگدار و کاظم‌آباد خریداری کنند و بعضی از آن‌ها چون مهارت کشاورزی نداشتند زمین‌های کشاورزی را فروختند و به شهر کنگاور مهاجرت کردند.

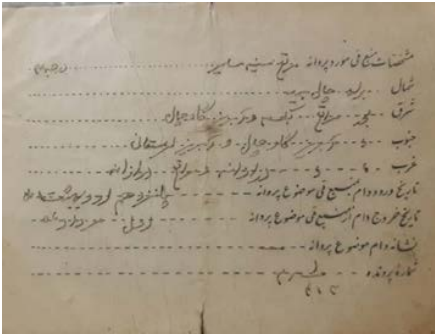
۳-۴. اصلاحات ارضی و تأثیر آن بر زندگی ایل ترکاشوند

- **اصلاحات ارضی:** دولت برای ازمیان برداشتن مناسبات زمین‌داری که دهقانان را وابسته به زمین کرده بود؛ برای توسعه کشور و یکپارچه کردن قدرت دست به «انقلاب سفید» زد. انقلاب سفید ۱۹ بند بود که بند یک و دو آن، یعنی «اصلاحات ارضی و الغای رژیم ارباب رعیتی» و «ملی کردن جنگل‌ها و مراتع» تأثیر عمیقی بر زندگی کوچ‌روان و روستاییان گذاشت. هدف دولت از اجرای اصلاحات ارضی درهم شکستن قدرت خوانین زمین‌دار و جایگزینی نهادهای دولتی در شهر و هم‌چنین حضور پررنگ دولت در میان عشایر بود. این مهم صورت نمی‌گرفت مگر با پشتوانه پول نفت که در مالکیت دولت بود تا برنامه خود مبنی بر تکوین و توسعه منطق سرمایه‌داری در کشور را به پیش‌برد؛ تا بیشتر مردم در شهر سکونت کنند و دولت توان کنترل آن‌ها را داشته باشد. اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۱ و در طی سه مرحله اجرا شد. در نتیجه، اصلاحات ارضی سازمان اجتماعی ایل‌ها از هم پاشید. «عمده‌ترین پیامد برنامه اصلاحات ارضی آن بود که دولت قدرت سیاسی خود را جایگزین قدرت زمین‌دار

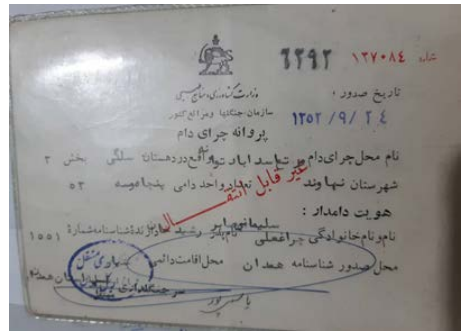
در روستاها کرد. سپاه دانش، سپاه ترویج و آبادانی، سازمان‌های دولتی نهادهای روستایی (تعاونی‌ها، واحدهای اعتباری، خانه‌های انصاف) کنترل قیمت‌ها و قدرت اجبار کننده ژاندارمری نیز هر یک به نوعی پایه‌های قدرت دولت مرکزی در روستاها را تحکیم نمود» (فوران، ۱۳۷۷: ۴۷۷). «یکی از دلایل مهم برای اجرای برنامه اصلاحات ارضی در ایران، جایگزین کردن نفت به جای اقتصاد مبتنی بر کشاورزی در تولید ملی بود تا دولت به عنوان بزرگ‌ترین ارباب کشور که منبع درآمد دیگری در دست داشت، تحت فشارهای خارجی از زمین چشم‌پوشی کند» (کرمی، ۱۳۹۸: ۱۵۰). حکومت «محمد رضا پهلوی» با اجرای برنامه اصلاحات ارضی و واگذاری مراتع به ایلات و عشایر در ظاهر به دنبال راضی کردن این دو قشر بود.

- رونق دامداری در ایل ترکاشوند: به عشایر اجازه داده شد که در مسیر کوچ خود اجازه دارند ۲۴ ساعت تا ۴۸ ساعت در هر منزل حق استراحت و توقف داشته باشند و به لحاظ قانونی کسی مانع و مزاحم آن‌ها نشود. حکومت پهلوی دوم به پشتوانه درآمدهای نفتی خود که بی‌نیاز از گرفتن اجاره مرتع و مالیات زمین‌های کشاورزی بود با واردات بی‌رویه نهاده‌های کشاورزی مانند گندم و جو و تعیین قیمت تثبیت شده باعث ورشکستگی روستاییان و زراعت گردید. «در فواصل سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۷ سیاست نادرست دولت در قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی (به نفع مصرف‌کنندگان شهری) که قیمت فروش محصولات کشاورزی، خاصه گندم را کمتر از هزینه تمام شده تولید، تعیین می‌کرد. دولت به جای اصلاح نظام توزیع (که موجب به هدر دادن ۳۰٪ محصول سیب‌زمینی و ۲۰٪ محصول گوشت می‌شد) تنها ۵/۵٪ قیمت فروش نهایی محصولات کشاورزی را به دهقانان می‌پرداخت؛ در حالی که به عمده فروشی ۴۴٪، به خرده فروشی ۳۹٪ و برای حمل و نقل ۱۱/۵٪ پرداخته می‌شد. به همین سبب دهقانان محصولاتی می‌کاشتند که اساسی نبود، اما کنترلی روی قیمت آن به عمل نمی‌آمد. یا زمین را ناکشته رها می‌کردند؛ در حالی که نیاز وارداتی ایران روز به روز بیشتر می‌شد» (فوران، ۱۳۷۷: ۴۸۰). در نتیجه، «ایران که در اوایل دهه ۱۳۴۰ صادرکننده مواد غذایی بود در اواسط دهه ۱۳۵۰ سالانه حدود یک میلیارد دلار برای واردات محصولات کشاورزی پرداخت می‌کرد» (آبراهامیان، ۱۳۸۸: ۵۵۰).

یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «همین مسأله باعث شد که مردم بخش‌هایی از زمین‌های خود را کشت نکنند و به حالت آیش بگذارند؛ بنابراین زمین‌های بیشتری در دسترس عشایر قرار گرفت تا برای چرای دام مورد استفاده قرار دهند. افزون بر این، نگهبانان و پاکارهای خوانین که عشایر را اذیت و از آنان باج می‌گرفتند، از بین رفتند» (فیض الله، ۶۸ ساله، از طایفه گرگه).

تصویر ۱. سند واگذاری مرتع به طایفه گرگه

تصویر ۲. سند واگذاری مرتع به طایفه سلیمانی

تصویر ۳. سند واگذاری مرتع گرین به طایفه سلیمانی

با توجه به وضعیت پیش آمده برای روستاییان، یعنی مهاجرت عمده آنان به شهرها و جذب در نظام نوین (به عنوان نیروی کار ارزان)، تا چندین سال پس از اصلاحات ارضی وضعیت عشایر به مراتب بهتر از روستاییان بود؛ به ویژه در دهه ۴۰ که بارندگی بهتر و مراتع از طرف دولت به عشایر واگذار شد. یکی از مصاحبه شونده‌گان درباره نحوه واگذاری مرتع می‌گوید: «هر طایفه‌ای در هر جا ساکن است در همان مکان به آن‌ها پروانه بهره‌برداری و چرای دام داده بودند. که بخش عمده‌ای از طایفه رحمت در نیمه جنوبی الوند، کوه‌های آرتیمان و کشانی مشرف به توپسرکان؛ طایفه مرشو، ملیجان، تیره‌هایی از طایفه سلیمان از الوند سهم مرتع گرفتند. کوه گرین هم سهم طایفه گرگه و تیره‌هایی از سلیمان شد» (حاج چراغعلی و همکاران، ۷۶ ساله، طایفه سلیمان).

هنور بعضی از این خانوارها مالک مرتع در گرین و کوهستان الوند هستند. با ساکن شدن عده‌ای از بزرگان ایل ترکاشوند در کنگاور یا خرید ملک در روستاهای اطراف آن تمایل به مهاجرت شروع شد.

یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «تا اواخر دهه ۴۰ افرادی که در شهر ساکن بودند دامداری را رها نکردند، بلکه با سپردن گوسفندان خود به خانواده‌های کوچ‌نشین در قالب دو نوع معامله تحت عنوان "دوگتی" (نصفه‌ای) و "گیلاری"، گروه جدیدی به نام گیلار در میان عشایر شکل گرفت. گیلارها در گذشته چوپانان ماهری بودند که در قبال دستمزد از گله‌ها مواظبت می‌کردند یا دامدارانی بودند که دام‌هایشان بر اثر آفات و یا حادثه‌ای از بین رفته بودند. ثروتمندان شهری با خرید گوسفند و واگذاری آن به عشایر، سود حاصل از گله‌داری را میان خود به نسبتی که توافق کرده بودند، ۲-۵ یا نصف نصف تقسیم می‌کردند» (حاج‌والی و دیگران، ۶۹، ساله، طایفه سلیمان).

یکجانشین شدن ترکاشوندها در شهر: عوامل مختلفی در یکجانشینی ترکاشوندها در شهر نقش داشت؛ نخست، تأسیس کارخانجات مونتاژی نیاز شدیدی به کارگران بدون مهارت را به وجود آورد و نیروی انسانی موجود در بخش کشاورزی و دامداری را جذب کرد؛ به نحوی که چوپان برای کار گله‌داری پیدا نمی‌شد. دوم، تمایل عشایر برای تحصیلات فرزندان و به دست آوردن مشاغل اداری نیز میل به مهاجرت را در آن‌ها افزایش داده بود. سرانجام، دولت با پرداخت یارانه به واردات گوشت همان بلایی را که بر سر کشاورزی آورده بود بر سر نظام عشایری و سیستم تولید گوشت آورد. با آغاز سال‌های ۱۳۵۰ ه.ش. گوشت خیلی ارزان شد.

«یکی از دامداران گوسفندانش را در نه‌اوند و ملایر نخرند؛ به ناچار آن‌ها را به همدان و کنگاور برد باز هم خریدار پیدا نشد» (حاج‌علی و همکاران، ۷۲، ساله، از طایفه گرگه). حکومت پهلوی با ورشکسته کردن روستاییان گزینه روستانشینی را پیشاپیش برای عشایر حذف کرده بود. آغاز دهه ۵۰ مهاجرت ایل ترکاشوند شدت گرفت و هر سال تعدادی زیادی، به ویژه دو تیره از طایفه گرگه (حسین و آقا منصور) و تیره نظری در کنگاور سکونت کردند.

«طایفه‌های دیگر ترکاشوند، مانند مرشو و ملیجان که در گذشته نیمه یکجانشین شده بودند نیز از سال‌های ۴۳-۱۳۴۲ ه.ش. شروع به مهاجرت به کنگاور کردند و تا اواسط دهه ۵۰، بخش زیادی از آنان نیز ساکن کنگاور شدند» (علی، ۴۸، ساله، از طایفه مرشو).

با ساکن شدن تعداد زیادی از بزرگان ترکاشوند در شهر کنگاور، عشایر از وجود آن‌ها بی‌بهره ماندند؛ بنابراین آزار و اذیت خوانین و غارت احشام توسط افراد عادی بیشتر

شد؛ در نتیجه کوچ‌روان به ناچار مسیر کوچ را عوض کردند و در مسیر جدید که بخشی از آن را با قطار جابه‌جا می‌شدند به دامداری ادامه دادند. یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «هنگام تغییر حکومت در سال ۵۷ ناامنی چنان زیاد شد که عشایر مجبور شدند مسیر برگشت را هم با قطار برگردند» (شعبان، ۵۷ ساله، از ایل زوله).

افراد طایفه سلیمان که پیش‌تر در روستاهای اطراف کنگاور، مانند کریم‌آباد و قره‌گزلو ساکن شده بودند در دهه ۵۰ به شهر کنگاور مهاجرت کردند و فقط تعداد کمی از آن‌ها به کوچ‌روی ادامه دادند.

«طایفه رحمت تنها گروهی بودند که بخش زیادی از جمعیت آنان به کوچ‌روی ادامه دادند، اما تعداد اندکی از آن‌ها در روستاهای شاه‌زید و عین‌آباد و یا در شهر تویسرکان ساکن شدند» (حمیدرضا، ۴۲ ساله، از طایفه رحمت).

شهر کنگاور به چندین دلیل مقصد یکجانشینان ترکاشوند بود؛ نخست، در مسیر کوچ قرار داشت. دوم، سابقه دوستی افراد ایل با بزرگان و بازاریان شهر کنگاور سبب شد که روابط دوستانه و دادوستد تجاری با هم داشته باشند. سوم، به موقعیت مرکزی شهر کنگاور در قلمرو ایل ترکاشوند پس از اسکان عشایر مربوط است.

ترکاشوند‌های مهاجر در قسمت شمال غربی کنگاور در محله‌ای به نام «هندی‌آباد» ساکن شدند. از ویژگی‌های این محله، جمعیت زیاد در مقایسه با وسعت آن است. افرادی که از تمکن مالی بیشتری برخوردار بودند در قسمت‌های مرکزی یا سایر محله‌های شهر ساکن شده‌اند. مهم‌ترین مشکلی که در این زمان برای افراد ساکن در شهر پیش آمد، مسأله اشتغال والدینی بود که فرزندان خود را برای تحصیل به شهر آوردند، اما خود هیچ حرفه‌ای برای امرار معاش نداشتند. بدین‌روی، سرپرستان خانوار به شهرهای بزرگ‌تر، از جمله ساوه و تهران رفتند تا معیشت خانواده را از طریق کار ساختمانی تأمین کنند.

۳-۵. ایل ترکاشوند پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷

با پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ و تغییر سیاست‌های حکومت جدید، از جمله کاهش واردات گوشت منجمد و قطع واردات دام زنده، بار دیگر دامداری مقرون به صرفه شد. در این سال‌ها تعدادی از خانوارهای مهاجر که از حاشیه‌نشینی و درآمد اندک در شهر خسته شده بودند دوباره به کوچ‌روی و چوبداری^۵ بازگشتند. با آغاز جنگ تحمیلی در سال ۱۳۵۸ بخش‌های زیادی از منطقه گرمسیر ایل ترکاشوند در غرب کشور به منطقه جنگی تبدیل شد و عشایر نمی‌توانستند به این مناطق کوچ‌کنند.

«گیلانغرب و قصرشیرین که گرمسیر طایفه رحمت بود به منطقه جنگی تبدیل شد و یک سال مجبور شدند به مجتمع گوشت خرم‌آباد و سال پس

از آن به منطقه دیناروند لرستان بروند» (حمیدرضا، ۴۲ ساله، از طایفه رحمت).

کسانی که گرمسیر آن‌ها در دشت عباس و خوزستان بود به ناچار در دوکوهه و اندیمشک توقف کردند؛ و تا جایی پیش رفتند که در تیررس توپخانه دشمن و محل اصابت موشک قرار نگیرند. در این سال‌ها پیشرفت‌های علم دامپزشکی (استفاده از واکسن‌ها و داروها)، جابه‌جایی دام از طریق وسایل حمل و نقل و تقاضای تولید گوشت که ناشی از افزایش جمعیت بود، سبب افزایش دام در سطح کشور شد. این موضوع استفاده بی‌رویه از مراتع و نابودی آن‌ها را به دنبال داشت.

یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «[اواخر دهه ۹۰] کوچ‌روان سه سال یک بار حق دارند به کوهستان الوند بروند که مرتع آن‌ها است. دو سال دیگر مجبورند گوسفندها را با مشقت و هزینه زیاد در اطراف شهرها بچرانند» (مصطفی، ۱۷ ساله، از طایفه رحمت). «پس از اصلاحات ارضی علاوه بر دامداران عشایری، گروه دیگری به نام "دامداری روستایی" نیز حق بهره‌برداری از مراتع را پیدا کردند و به رقابت با دامداران پیشین پرداختند و مبنای حقوقی تملک بر مراتع عمدتاً مبتنی بر قباله و حق علفچری استوار گردید؛ اما در عمل پروانه‌های چرا تمدید نشد» (بازیان، ۱۳۸۶: ۵۳۲). با افزایش جمعیت در دهه ۶۰، سهم مرتع برای افراد و ایل کاهش یافت؛ مثلاً پدری که متولد سال ۱۳۳۰ بود و ۵۰ هکتار سهم از مراتع به وی تعلق می‌گرفت؛ سال ۱۳۸۰ چنانچه پنج فرزند پسر داشت سهم هر کدام ده هکتار می‌شد که برای دامداری کافی نبود؛ فرزندان به ناچار مرتع را سالانه بین خود تقسیم می‌کردند، به نحوی که هر ۵ سال یک نفر به طور کامل از مرتع بهره‌برداری می‌کرد. برخی پژوهشگران چنین شرایطی را زمینه‌ای برای اسکان بیشتر ترکاشوند قلمداد کردند. «بازیان» می‌نویسد: «در غرب کشور جمعیت رو به رشد در آینده‌ای نه‌چندان دور تعادل بین مرتع و دام را به هم زده و [کوچ‌روان] به سمت اسکان گرایش پیدا خواهند کرد» (۱۳۸۶: ۵۲۶). افزون بر کمبود مرتع، کمبودهای دیگری مانند تهیه کاه بن و جار در دشت و تهیه آب برای احشام اوضاع را برای کوچ‌روان روز به روز سخت‌تر کرد و مشکل تخریب مراتع بیشتر شد. علاوه بر مشکلات مرتع، باید کمبود آب، نوسانات قیمت گوشت و افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی را بدان اضافه کرد.

مهم‌ترین مشکلی که در ۲۰ سال گذشته، کوچ‌روی را تحت تأثیر قرار داده است نوسان قیمت نهاده‌های کشاورزی و به تبع آن قیمت گوشت و دام زنده است. این نوسانات اغلب سبب ورشکستگی خانوارهای کم‌درآمد شد. بهار سال ۱۳۹۸ قیمت هر کیلو جو ۱۷۰۰ تومان و قیمت هر کیلو گوشت خالص گوسفند پرواری در میدان مال فروشی حدود ۱۱۵-۱۱۰ هزار تومان بود. در این زمان هر دامدار با فروش یک گوسفند

دارای ۳۰ کیلو گوشت خالص می‌توانست حدود ۲ تن جو خریداری نماید. در این سال به دلیل بارندگی‌های فراوان در گرمسیر دامداران نیازی به مصرف جو نداشتند و عمده‌ جو آن‌ها در انبار دست‌نخورده باقی‌ماند یا به مصرف دام‌های پرواری در ماه‌های آخر تابستان رسید. در بهار ۱۴۰۰ قیمت هر کیلو جو به حدود ۶۰۰۰ تومان رسید و قیمت گوشت گوسفند همانند سال گذشته در میدان مال فروشی رقمی بین ۱۱۰-۱۰۰ هزار تومان بود. دامدار با فروش یک گوسفند با ۳۰ کیلو گوشت خالص تنها می‌تواند ۵۵ کیلو جو خریداری کند. همان مقدار گوشت در سال ۱۴۰۰ یک-چهارم قدرت خرید سال ۱۳۹۸ را دارد. افزون‌براین، در سال ۱۴۰۰ به دلیل کاهش بارندگی در زمستان و بهار، مصرف جو و علوفه خشک دامدار افزایش یافته و هزینه‌های مضاعفی بر دامداران تحمیل کرده و دامداران را تا آستانه ورشکستگی پیش برده است.

به این مشکلات باید مشکل تغییرات اقلیمی را هم اضافه کرد؛ کاهش بارندگی سبب افزایش قیمت نهاده‌ها و ناتوانی در خرید آن‌ها شده است. این تغییرات اقلیمی گاهی هم معکوس عمل کرده‌اند و به شیوه‌ای دیگر آسیب رسانده‌اند، مانند بارندگی‌های شدیدی که در بهار سال ۱۳۹۸ وجود داشت، سیلاب‌های شدیدی را در مسیر کوچ‌روان به وجود آورد و تعداد زیادی از دام‌های آنان را از بین برد. افزون‌براین، تردد وسایل نقلیه و تصادف آن‌ها با گله احشام را نیز باید اضافه کرد. با وجود این مشکلات، یک عامل کوچ‌روان را به ادامه این شیوه زیست ترغیب می‌کند و آن، این‌که مهارتی جز دامداری ندارند.

۴. نتیجه‌گیری

خروج از مناسبات دنیای کهن، تحولات پسامشروطه، تکوین دولت مدرن و شکل‌گیری اقتصاد کلان در شکل نوین آن را می‌توان مهم‌ترین رخدادهایی دانست که کشور را در وضعیتی تازه قرار داد و نظمی جدید را به تدریج بر جامعه حاکم کرد؛ نظمی که اثرات آن در مناطق ایلی و عشایری دور از مرکز نیز در حال آشکار شدن بود. بوروکراتیزه کردن مقتضیات زندگی روزمره و کم‌رنگ شدن مناسبات پیشین فئودالی، هم‌چنین تلاش برای ادغام بخش‌های نامرئی و دسترس‌ناپذیر جمعیت به شیوه‌های جدید و تهاجمی و در شکلی اقتدارگرایانه، واقعیت شاخص این نظم در حال ظهور بودند.

از این حیث، اگرچه زندگی ایلی و مناسبات برخاسته از آن در طول سده ۱۴ ه.ش. نیز تداوم داشت، اما چرخشی که در پایان سده ۱۳ ه.ش. رخ داد، این شیوه زیست را اگر نگوئیم منسوخ ساخت، دست‌کم برای همیشه آسیب‌پذیر کرد؛ آسیبی که ریشه در سیاست‌های مداخله‌گرایانه دولت و نوسانات پرتلاطم اقتصاد کلان داشت. هم‌بستگی

سیاست‌های دولتی و محیط ناپایدار اقتصاد کلان، عاملی شد تا زندگی ایلی از نظم تاریخی مانوس و مألوف خود کنده شود و به شدت تحت تأثیر مختصات نظم جدید قرار گیرد. تخته‌قاپو کردن عشایر، الزام به پوشیدن لباس متحدالشکل، خلع سلاح آن‌ها و بسیاری مداخلات دیگر، بخشی از تلاش حکومت برای ادغام این فرودستان تازه ناسیونالیسم نوین دولتی بود. در نتیجه سیاست اسکان عشایر، ترکاشوندها به مدت ۲ یا ۳ سال به اجبار نیروهای نظامی یکجانشین شدند، اما با تضعیف این سیاست، آن‌ها از منطقه محل اسکان فرار کردند و به کوچ‌روی در مناطق دور از دسترس ادامه دادند. ایل ترکاشوند به مرور تحت تأثیر روندهای کلان اقتصادی و سیاسی قرار گرفت و از خوداتکایی و «درون‌بودگی» بیرون آمد. از دهه ۲۰ ه.ش. کوچ‌روی از رونق بیشتری برخوردار شد. وسایل حمل‌ونقل سریع سبب شد محصولات عشایری مانند: روغن، پشم، کشک و دام به بازارها روانه شوند و مازاد بیشتری نصیب آنان گردد. به مرور زمان، حضور در بازارهای دور دست سبب ایجاد مبادلات پولی شد؛ یعنی بیشتر پس‌انداز کردند و این مهم انباشت سرمایه برای افراد ایل را ممکن کرد.

اگر تحولات پس از شهریور ۱۳۲۰ را فضای تنفسی برای ایلات و زندگی عشایری در نظر بگیریم که با وقوع آن‌ها، مجالی برای بازگشت به مناسبات پیشین فراهم آمد، این اصلاحات ارضی و برنامه‌های توسعه بودند که آخرین ضربات را بر این شکل از زیست فراهم آوردند و در عمل به پراکندن جمعیت‌های مختلف ایلی در فضاهای شهری جدید دامن زدند؛ جمعیت‌هایی که بدون ادغام در نظم مدنی زندگی شهری، به ناگزیر به زیستن در حاشیه این نظم با همه پیامدهای آن تن دادند. با آغاز دهه ۵۰ ه.ش. حکومت با انجام یک‌سری اقدامات مانند واردات نهاده‌های کشاورزی مانند گندم و جو روستاییان و از طریق واردات گوشت منجمد و دام زنده کوچ‌روان را ورشکست کرد. کالاهای وارداتی یارانه دولتی داشتند و با قیمتی کمتر از قیمت جهانی به دست مصرف‌کنندگان شهری می‌رسید؛ بنابراین، تولید این کالاها در کشور مقرون به صرفه نبود و تولیدکنندگان آن که کوچ‌روان و روستاییان بودند ورشکسته و به شهرها مهاجرت کردند.

با وقوع انقلاب و گسترش فرآیند «درون‌تابی ساختاری»، شاهد «دهقانی شدن نیروی کار» و «پرولترزدایی» از آن هستیم؛ امری که به تقویت و رشد دامداری و شکل زندگی هم‌بسته آن منجر شد؛ اما مازاد حاصل از این رشد نتوانست به صنعتی شدن تولید و افزایش بهره‌وری در این عرصه منجر شود. محیط ناپایدار اقتصاد کلان و سیاست‌گذاری غیرمؤثر به عنوان یک مشکل تاریخی که عمری به درازای یک سده اخیر داشت، باعث شد تا امکان خروج از وضعیت مذکور امکان‌پذیر نباشد.

پی‌نوشت

۱. نوعی رابطه اجتماعی، عاطفی و اقتصادی است که از طریق آن افراد یک تیره، طایفه و یا یک ایل در شادی و غم هم‌دیگر شریک هستند.
۲. پنیر را در کیسه‌ای می‌ریختند و روی سنگ می‌گذاشتند و سنگ دیگری بر روی آن قرار می‌دادند تا آب آن خارج شود؛ سپس به آن نمک می‌زدند تا فاسد نشود.
۳. پوست فرآوری شدهٔ احشام که برای نگه‌داری روغن از آن استفاده می‌شد.
۴. وضعیتی که در آن تعداد زیادی از احشام یک طایفه بر اثر حوادثی مانند خشکسالی، بیماری و یا هجوم آفات از بین می‌رفتند.
۵. اصطلاحاً به کسانی گفته می‌شود که از عشایر دام‌خرداری می‌کنند و در شهرها به فروش می‌رسانند.

کتابنامه

- آبراهامیان، یرواند، (۱۳۸۲). ایران بین دو انقلاب. ترجمهٔ احمد گل محمدی و محمدابراهیم فتاحی، تهران: نشرنی، چاپ هشتم.
- ازکیا، مصطفی؛ و غفاری، غلامرضا، (۱۳۹۶). توسعهٔ روستایی با تأکید بر جامعهٔ روستایی ایران. تهران: نشرنی.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر، (۱۳۸۳). «زوال کوچ‌نشینی در ایران: یکجانشینی ایلات و عشایر». مطالعات ملی، ۵ (۱۷:۱): ۲۲-۲۴.
- امان‌اللهی بهاروند، سکندر، (۱۳۸۸). کوچ‌نشینی در ایران. تهران: نشر آگه، چاپ هفتم.
- اوین، اوژن، (۱۳۶۲). ایران امروز ۱۹۵۷-۱۹۰۶: ایران و بین‌النهرین. ترجمهٔ علی‌اصغر سعیدی، تهران: زوار.
- باژیان، غلامرضا، (۱۳۸۶)، «مروری بر مدیریت مراتع جامعهٔ عشایری درگذشته و حال: تغییرات، چالش‌ها و راهکارها». تحقیقات مرتع و بیابان ایران، ۱۴ (۴): ۵۲۶-۵۳۲.
- بیات، کاوه، (۱۳۷۷). عملیات لرستان. تهران: شیرازه.
- ترکاشوند، جواد، (۱۳۹۰). «مونوگرافی ایل ترکاشوند». پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان.
- دروویل، گاسپار، (۱۳۶۷). سفر در ایران. ترجمهٔ منوچهر اعتماد مقدم، تهران: شباویز.
- فوران، جان، (۱۳۸۹). تاریخ تحولات اجتماعی ایران از صفویه تا سالهای پس از انقلاب اسلامی. ترجمهٔ احمد تدین، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ دهم.
- کرزن، جرج، (۱۳۷۳). ایران و قضیهٔ ایران. ترجمهٔ غلامعلی وحید مازندرانی، تهران: علمی فرهنگی.

- کرمی، شایان، (۱۳۹۸). «پیامدهای اصلاحات ارضی در غرب ایران، مطالعه موردی: ایلام، کرمانشاه و لرستان». ۲۰ (۶۲ و ۶۳): ۱۵۰-۱۶۱.
- کرونین، استفانی، (۱۳۸۳). رضاشاه و شکل‌گیری ایران نوین. ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: انتشارات جامی.
- گاردان، آفردو، (۱۳۶۲). مأموریت ژنرال گاردان در ایران. ترجمه عباس اقبال، تهران: نگاه.
- لمبتون، آن، (۱۳۷۵). ایران عصر قاجار. ترجمه سیمین فصیحی، مشهد: جاویدان.
- لمبتون، آن کاترین سوآین فورد، (۱۳۶۲). مالک و زارع در ایران. ترجمه منوچهر امیری، تهران: مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ سوم.
- مینورسکی، ولادیمیر، (۱۳۶۲). دو سفرنامه درباره لرستان. ترجمه سکندر امان‌اللهی بهاروند و لیلی بختیار، تهران: انتشارات بابک.

- Bogden, R. & Taylor, S., (1977). *Introduction to Qualitative Research Method*. New York: Wiley.
- Brewer, J., (2005). *Ethnography*. Open Univwesity Press.
- Ehleres, E., (2002). "The Torkashvand of Westren Iran". in: *The Nomadic People in Iran*, eds. R. Tapper and J. Thompson, Azimut: London.
- Fetterman, D., (2010). *Ethnography*. London: Sage.
- Hammersly, M. & Atkinson, P., (2007). *Ethnography: Principle in Practice*. London: Tavistok.
- Sheil, L. M., (1856). *Glimpses of Life and Manners in Persia*. London.